

Temat 26: Muzea na Kaszubach.

Muzea są instytucjami, które gromadzą różnorodne eksponaty, przechowują je oraz udostępniają. Pełnią również funkcje edukacyjne, naukowe, a także mają wpływ na kształtowanie tożsamości. Stąd wynika ich doniosła rola w kształtowaniu świadomości nie tylko młodego pokolenia Kaszubów.

Choć rozwój kaszubskiego muzealnictwa jest związany (ideowo i organizacyjnie) z ruchem kaszubskim, to dzieje muzeów na Kaszubach mają znacznie starszą historię. Początków tej instytucji należy szukać w czasach nowożytnych i wiązać z działalnością kolekcjonerską przedstawicieli możnych rodów mieszczańskich, szlacheckich, czy książęcych (np. taką działalnością zajmował się książę Filip II z dynastii Gryfitów, żyjący na przełomie XVI/XVII w.). W późniejszym okresie mamy już do czynienia z instytucjami, choć nurt kolekcjonerski pozostaje obecny do czasów współczesnych. Jako przykład instytucji można wskazać powstałe w Szczecinie Towarzystwo Pomorskiej Historii i Starożytności (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde). Prawdziwy rozkwit muzealnictwa nastąpił jednak na przełomie XIX/XX w. Ambicją niemal każdego większego ośrodka miejskiego było w tym czasie posiadanie własnego muzeum. W tym też okresie powstało (z inicjatywy Izydora i Teodory Gulgowskich) muzeum we Wdzydzach (1906 r.).

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-U-7449-2

Dom Izydora Gulgowskiego we Wdzydzach
(Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Powstanie wdzydzkiego skansenu niemal zbiegło się w czasie z kształtowaniem się ruchu młodokaszubskiego i powstaniem w Kartuzach Kaszubskiego Towarzystwa Ludoznawczego (Verein für Kaschubische Volkskunde), którego sekretarzem był Gulgowski. Aleksander Majkowski, przywódca Młodokaszubów, pisał wręcz, że *tam nad jeziorem Wdzydzkim duch kaszubski się odrodził*. Należy zauważyć, że jednym z celów Towarzystwa Młodokaszubów (1912 r.) było utworzenie muzeum – powstało ono w 1913 r. w Sopocie, z inicjatywy Majkowskiego.

Wybuch I wojny światowej przerwał działalność sopockiego Muzeum Kaszubsko-Pomorskiego. Pomimo działań podjętych przez jego twórcę (po zakończeniu działań wojennych) muzeum już nigdy się nie odrodziło, a część zgromadzonych eksponatów uległa zniszczeniu.

W okresie międzywojennym planowano powołanie w Toruniu Muzeum Pomorskiego. Pomysł ten nie doczekał się jednak realizacji, choć w 1931 r. zorganizowano *Wystawę zbiorów przyszłego Muzeum Pomorskiego*. Obok istniejącego skansenu we Wdzydzach, który borykał się wówczas z poważnymi problemami finansowymi oraz skutkami pożaru z 1932 r., powstało w tym czasie kilka nowych obiektów muzealnych (m.in. w Pucku, Dębках i Gdyni), które jednak nie miały większego znaczenia (działalność dobrze zapowiadającego się muzeum w Gdyni przerwał wybuch II wojny światowej). Sytuacji muzealnictwa na Kaszubach w latach międzywojennych zasadniczo nie poprawiły też sporadycznie organizowane wystawy etnograficzne (np. w Kartuzach), czy kolekcjonerska działalność kilku osób (np. Juliana Rydzkowskiego w Chojnicach). Należy wspomnieć, że również muzea niemieckie, które powstały jeszcze przed I wojną światową (np. w Słupsku) eksponowały zbiory związane z Kaszubami.

W wyniku II wojny światowej zgromadzone w muzeach zbiory zostały znacznie uszczuplone – uległy zniszczeniu, zostały wywiezione lub rozproszone po innych muzeach. Pomimo nieufnej postawy władz komunistycznych wobec Kaszubów, w okresie Polski Ludowej powstało kilka muzeów – najszybciej założono Muzeum Kaszubskie w Kartuzach (do jego organizacji przystąpiono już w 1945 r.), natomiast na początku lat 60. utworzono skansen w Klukach, dziesięć lat później – w Sominach, a w drugiej połowie lat 80. także w Nadolu. Ponadto na początku lat 70. XX w. powstało Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, a dekadę później – Muzeum Ziemi Puckiej. Po 1945 r. odbudowano także zniszczone przez wojnę obiekty m.in. w Chojnicach, Słupsku, Lęborku.

Na przełomie lat 40 i 50. XX w. nastąpiło upaństwowienie muzeów (skansen we Wdzydzach został przejęty przez państwo w 1948 r.). Dalsze zmiany w systemie

zarządzania nastąpiły po październiku 1956 r. – wówczas w wyniku pewnej decentralizacji, muzea zostały podporządkowane władzom wojewódzkim lub miejskim, a tylko niektóre Ministerstwu Kultury i Sztuki lub innym ministerstwom.

Po 1956 r. duże znaczenie w procesie rozwoju kaszubskiego muzealnictwa odegrało powstałe w tym roku Zrzeszenie Kaszubskie (od 1964 r.: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie). Najważniejszą inicjatywą działaczy tej organizacji było powołanie do życia (pod koniec lat 60. XX w.) Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Siedziba Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej (Pałac Przebendowskich i Keyserlingków)

(Źródło: http://www.muzeum.wejherowo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2:kontakt-i-lokalizacja&catid=5:kontakt&Itemid=7)

Obok muzeów rozwijały się także funkcjonujące do dziś izby regionalne. Na szczególną uwagę zasługują tu zwłaszcza Muzeum Ceramiki Kaszubskiej w Chmielnie (warsztat rodziny Neclów) i kolekcja Albina Makowskiego w Chojnicach. Warto również wspomnieć o specyficznej formie działalności muzealnej jaką są izby szkolne (wiele szkół na Kaszubach posiada izby regionalne).

Po przemianach politycznych w Polsce, które miały miejsce na przełomie lat 80 i 90. XX w. nastąpiły ważne zmiany w prawie w zakresie funkcjonowania muzeów. Warto zwrócić tu uwagę na proces decentralizacji (co jednak często rodziło problemy natury finansowej), który się wówczas dokonał. Zmiany te następowały jednak stosunkowo wolno, np. dopiero od kilku lat funkcjonuje zapis, który pozwala osobom prywatnym zakładać muzea. Po 1989 r. powstało wiele nowych obiektów o charakterze muzealnym (np. Muzeum Parafialne

w Żukowie, Muzeum Gospodarstwa Wiejskiego w Lipuszu, Muzeum Regionalne w Krokowej, Muzeum pod Strzechą w Jastarni).

Współczesne muzea na Kaszubach prowadzą szeroko zakrojoną działalność edukacyjną i wychowawczą, choć wiele z nich nie zdążyło się jeszcze przygotować do zmian, które nastąpiły w oświacie (wprowadzenie języka kaszubskiego oraz nauka własnej historii i kultury). Również szkoły, w których nauczane są język kaszubski oraz własna historia i kultura, muszą wypracować model współpracy z muzeami.

Omawiając zagadnienie muzeów w kontekście edukacji (nie tylko szkolnej, ale w wymiarze całej wspólnoty kaszubskiej), należy wziąć pod uwagę nie tylko muzea znajdujące się na terenie obecnych Kaszub, ale także i te, które znajdują się w granicach dawnych etnicznych Kaszub, tj. od dolnej Wisły po dolną Odrę i Bałtyku po Noteć. W związku z tym, że państwo kaszubskich Gryfitów rozciągało się także na ziemie na zachód od Odry (współczesne Niemcy), należy uwzględnić również niemieckie muzea z tego obszaru. Ponadto niektóre muzea w Polsce zawierają eksponaty związane z Kaszubami (np. w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie znajduje się tzw. sygnet Świętopelka).

Sygnet Świętopelka Wielkiego
(Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Świętopelka_II_Wielki)

Wśród wielu muzeów znajdujących się zarówno na Kaszubach, jak i poza ich obecnymi bądź historycznymi granicami, należy szczególnie zwrócić uwagę na te, które w jakiś sposób są związane z najnowszą historią naszego narodu (np. mające swą siedzibę w Gdańsku Europejskie Centrum Solidarności i Muzeum II Wojny Światowej, czy Muzeum Stutthof w Sztutowie), nawet jeśli ich dotychczasowa działalność tylko w niewielkim zakresie uwzględnia dzieje Kaszubów.

Kaszubskie muzeum w Kanadzie
(Źródło: <http://www.wilno.org/museum.html>)

Należy również pamiętać o tych placówkach (niekoniecznie formalnie zakwalifikowanych jako muzea), które upamiętniają kaszubską emigrację (Polish Kashub Heritage Museum w Wilnie w kanadyjskiej prowincji Ontario) lub ją uwzględniają np. Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Szymbarku, czy Muzeum Emigracji w Gdyni. W gdyńskim muzeum kaszubska emigracja jest przedstawiona w sposób marginalny i ujmujący Kaszubów wyłącznie jako Polaków (*Pierwszą zorganizowaną grupą polskich osadników w Kanadzie byli Kaszubi* – taką informację można przeczytać na jednej z tablic, zaś na innej pojawia się wzmianka, że do Nowej Zelandii w 1872 r. *jako pierwsi trafili polscy chłopi z Kaszub*).

.....

Bibliografia

Borzyszkowski J., *O Kaszubach w Kanadzie. Kaszubsko-kanadyjskie losy i dziedzictwo kultury*, Gdańsk-Elbląg 2004.

Borzyszkowski J., *Skanseny we Wdzydzach i Nadolu – założenia, nadzieje a rzeczywistość*, „Acta Cassubiana”, t. 10(2008).

Kolekcjonerstwo i muzealnictwo Gdańska, red. T. Grzybkowska, Gdańsk 1994.

Litwin J., *Morskie zabytki Gdańska i okolic*, Gdańsk 1999.

Muzea a dziedzictwo kulturowe Pomorza, red. J. Borzyszkowski, Wejherowo-Gdańsk 2000.

Muzea dla edukacji, red. B. Reyman-Walczak, E. Wyka, M. Kluza, Kraków 2007.

Muzea pomorskie. Twórcy zbiory i funkcje kulturowe, red. C. Obracht-Prondzyński, Słupsk-Gdańsk 2005.

Muzea Pomorza Nadwiślańskiego, red. M. Woźniak, Toruń 1966.

Obracht-Prondzyński C., *Kaszubskich pamiątek skarbnice. O muzeach na Kaszubach – ich dziejach, twórcach i funkcjach społecznych*, Gdańsk 2008.